

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΔ'.

Συνδρομή ἰτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄρξονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου. Ἐκαστ. ἔτους καὶ εἶναι ἰτησίαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 32.

2 Αὐγούστου 1887

ΟΙ ΤΑΦΟΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Σενέχεια καὶ τέλος· ἴδε προηγούμενον φύλλον).

Ὑπολείπεται νῦν νὰ εἰπωμέν τινα περὶ τοῦ σχήματος τῶν τάφων τῆς ἐποχῆς ταύτης, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐν αὐτοῖς. Δύο εἰδῶν εἶναι οἱ τάφοι οὗτοι, λάρνακες δηλαδὴ ἢ λάκκοι ἀπλοῖ. Ἐνταῦθα ἐν Ἀττικῇ φαίνεται, ὅτι οἱ ἀπλοὶ λάκκοι εἶναι συνηθέστεροι τῶν λαρνάκων κατὰ τὸν πέμπτον καὶ τέταρτον πρὸ Χρ. αἰῶνα, ἀπὸ τῶν μακεδονικῶν ὅμως χρόνων ἀρχίζουσιν νὰ πλειονοφηφῶσιν αἱ λάρνακες· εἰς ἄλλα μέρη πάλιν οἱ ἀπλοὶ λάκκοι εἶναι ἐξ ἀρχῆς σπανιώτεροι τῶν λαρνάκων. Αἱ τελευταῖαι αὗται εἶναι τετράπλευροι, ἔχουσι μῆκος ὀλίγον μεγαλειότερον τοῦ ἐν αὐτοῖς νεκροῦ καὶ πλάτος ἀνάλογον· εἶναι πόρινοι, μαρμαρίναι ἢ πηλίναι· ἐνίοτε ἀποτελοῦνται ἐκ πλειόνων λίθων, δὲν εἶναι δηλαδὴ μονοκόμματοι. Τὸ κάλυμμα ἐπίσης ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς ἢ δύο πλακῶν. Ὁ νεκρὸς πολλάκις δὲν κατετίθετο ἀμέσως ἐν τῇ λάρνακι, ἀλλ' ἐν ξυλίνῳ φερέτρῳ καὶ τοῦτο ἐν τῇ λάρνακι. Τάφοι μεταγενέστεροι — ῥωμαῖκοι — δὲν ἔχουσι λάρνακας, αἱ πλευραὶ τῶν ὅμως εἶναι κτισταὶ διὰ λίθων μικρῶν. Ἐν τοιοῦτο εἶδους τάφοις ἔθαιπον· ὁσάκις ὅμως ὁ νεκρὸς ἀπέθνησκεν ἐν τῇ ξένῃ καὶ μόνον τὰ ὅσῃα του ἤρχοντο εἰς τὴν πατρίδα ἐν ἀγγείῳ πηλίνῳ ἢ χαλκῷ, τότε πρὸ πάντων φαίνεται κατεσκευάζον θήκας λιθίνας ἐχούσας σχῆμα μεγάλου ἰγδίου καὶ ἐν αὐτοῖς κατέθετον τὸ περιέχον τὰ ὅσῃα καὶ τὴν τέφραν ἀγγεῖον· ἔπειτα ἐσκέπαζον τὴν θήκην διὰ μεγάλης πλακῆς.

Ἡ διεύθυνσις τοῦ τάφου δὲν εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή· οἱ Ἕλληνες καὶ ἐν τούτῳ, ὅπως ἐν γένει εἰς πάντα τὰ τῆς θρησκείας τῶν δὲν ἐγνώριζον ὀνόματα· ἕκαστος ἔθαπτεν ὅπως ἤθελεν· ἡ διεύθυνσις τοῦ τάφου ἐξηρτᾶτο ὀλίγον καὶ ἐκ τοῦ τόπου, ὃν εἶχε τις εἰς διάθεσίν του· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅπως δὴποτε κατεσκευάζετο ὁ τάφος, πάλιν ἢ ἐν αὐτῷ θέσις τοῦ νεκροῦ δὲν ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐτυχέ ποτε ν' ἀνοίξω ἐγὼ

τάφον, ἐν ᾧ εὗρον δύο σκελετούς· ἐκ τούτων ὁ εἰς εἶχε τὴν κεφαλὴν του ἐκεῖ ὅπου ὁ ἕτερος εἶχε τοὺς πόδας του. Ἀλλὰ τὰ παραδείγματα ταῦτα εἶναι σπάνια, καθ' ὅσον σπάνιοι εἶναι καὶ οἱ τάφοι τοῦ εἶδους τούτου, οἱ περιέχοντες πλείονας τοῦ ἐνὸς νεκροῦ. Εἰς ἣν δὲ περιπτώσιν ἀνέφερα, φαίνεται ὅτι ὁ ἕτερος τῶν νεκρῶν ἐτάφη πολὺ ὑστερώτερον τοῦ ἄλλου. Ἐν γένει ὅμως μὲ ὅλην τὴν ἐν τούτοις ἐλευθερίαν τὰ πλεῖστα παραδείγματα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος μέχρι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου προετιμᾶτο ἡ ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διεύθυνσις τοῦ τάφου καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ ἡ θέσις τοῦ νεκροῦ ἦτο ἀκριβῶς ἀντίθετος τῇ παρ' ἡμῖν σήμερον συνήθει· ἡ κεφαλὴ δηλαδὴ τοῦ νεκροῦ ἦτο εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ τάφου καὶ ἔβλεπεν οὕτω πρὸς δυσμὰς. Καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σόλωνος βεβαίῳ τοῦτο περὶ τῶν Ἀθηναίων, ἕτερος δὲ Μεγαρεὺς συγγραφεὺς παρὰ τῷ αὐτῷ Πλουτάρχῳ ἰσχυρίζεται τὸ ἴδιον καὶ περὶ τῶν συμπολιτῶν του. Καὶ πράγματι ἡ θέσις αὕτη φαίνεται νὰ ἔχη λόγον τινά· ὅπως δηλαδὴ παρ' ἡμῖν σήμερον συγγέεται ἀνατολὴ ἡλίου καὶ ἀνατολὴ νέας ζωῆς, οὕτω παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ δύσις τοῦ ἡλίου συνεχέετο πρὸς τὴν δύσιν τοῦ βίου· ἐκεῖ ὅπου δύει ὁ ἥλιος, ἐκεῖ ὑπάρχει τὸ αἰώνιον σκότος, ὁ θάνατος· τὸν Ἀδὴν ἐφηντάζοντο εὐρισκόμενον ἄλλοτε μὲν ὑπὸ τὴν γῆν, ἄλλοτε δὲ εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον αὐτῆς. Δὲν εἶναι λοιπὸν διόλου παράξενον, ὅτι οἱ νεκροὶ κατετίθεντο ἐν τῷ τάφῳ τὸ πρόσωπον ἔχοντες ἐστραμμένον πρὸς δυσμὰς ἤτοι πρὸς τὸν ὅρον τῆς ὁδοιπορίας, καθὼς ἡμεῖς στρέφομεν τὸ πρόσωπον πρὸς ἀνατολὰς ἐκεῖθεν ἀναμένοντες τὸ θεῖον φῶς.

Συμφώνως πρὸς τὴν ὅλην μεταβολὴν, ἣν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἀκμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑπέστησαν τὰ ἥθη καὶ αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις τῶν ἀνθρώπων, μετεβλήθη καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν σὺν τῷ νεκρῷ ἐν τῷ τάφῳ κατατιθεμένων ἀντικειμένων. Εἶδομεν, ὅτι εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ὅτε ἐπεκράτου ἀκόμη ἐντελῶς παιδικαὶ ἰδέαι περὶ θανάτου καὶ μελλούσης ζωῆς, ὁ νεκρὸς ἐλάμβανε μεθ' ἑαυτοῦ πᾶν ὅ,τι καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ τῷ ἦν ἀναγκαῖον· ὅπλα, σκευὴ καθημερινῆς

χρήσεως, πολύτιμα μέταλλα, ἵππους, κύνες, ἐνίοτε μάλιστα ἀκόμη καὶ γυναῖκας καὶ ὑπηρέτας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ὅμως, ἣν τελευταίαν περιγράφομεν, σχεδὸν οὐδὲν τούτων εὐρίσκομεν· αὐτὰ τὰ ὅπλα, τὰ ὅποια πλὴν τοῦ πρακτικοῦ προορισμοῦ τῶν ἀποτελοῦσι καὶ τὸν στολισμὸν τοῦ ἀνδρός, εἶναι σπανιώτατα — ἂν εὐρίσκωνται ἐν γένει ποτέ — ἐν ἑλληνικοῖς τάφοις. Μένουσι λοιπὸν τὰ ἀγγεῖα καὶ τινὰ μικρὰ κοσμηματα ἢ παίγνια· θὰ ὁμιλήσωμεν δὲ πρῶτον περὶ τῶν ἀγγείων, διότι ταῦτα εἶναι τὰ πολυπληθέστατα.

Χαρακτηριστικὸν διὰ τὰ ἑλληνικὰ ἦθη εἶναι, ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διὰ τοὺς τάφους προωρισμένων ἀγγείων μεγίστη μονοτονία. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἔκαμνον χρῆσιν τοῦ ἐλαίου μεγάλην διὰ ν' ἀλείψωσι τὸ σῶμά των μετὰ τὸ λουτρὸν ἢ εἰς τὰ γυμνάσια, εἶχον δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀγγεῖα μικρά, τὰ ὅποια ὠνόμαζον ληκύθους, χαρακτηριζόμενα διὰ τοῦ στομίου των ὄντος οὕτω κατεσκευασμένου, ὥστε ἐν ᾧ δὲν ἐμποδίζει τὴν πλήρωσιν τοῦ ἀγγείου, δὲν ἐπιτρέπει ἔπειτα εἰς τὸ περιεχόμενον ἔλαιον νὰ ἐκρέη εἰμὴ κατὰ σταγόνας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης καὶ πρότερον ἀκόμη εἶχον ἀρχίσει νὰ κατασκευάζωσι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἀρκετὰ μεγάλα, τὰ μετεχειρίζοντο δὲ τότε πολὺ διὰ τὰ μῦρα. Εἰς τὰς προθέσεις λοιπὸν, τὰς ὁποίας περιεγράψαμεν ἀνωτέρω, ἔθετον περὶ τὸν νεκρὸν τοιαῦτα ἀγγεῖα περιέχοντα μῦρα, ὅπως ἐξουδετερώσι τὴν ἀποφορὰν τοῦ πτώματος, καὶ ὕστερον τὰ ἔθαπτον μετ' αὐτοῦ. Τὸ ἔθιμον τοῦτο τόσον ταχέως κατέστη γενικόν, ὥστε περὶ τὰ μέσα περίπου τοῦ πέμπτου πρὸ Χρ. αἰῶνος ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται ἐν Ἀθήναις αἱ λήκυθοι τῶν νεκρῶν ἥτοι αἱ προωρισμέναι διὰ τὰς προθέσεις καὶ τὰς ταφὰς μόνον. Αὗται εἶναι αἱ λευκαὶ λήκυθοι, αἵτινες συμφώνως πρὸς τὸν ἐφήμερον προορισμὸν των παρουσιάζουσι καὶ τέχνην ἐφήμερον. Εἶναι δηλαδή ἀγγεῖα ἐπιμήκη, κομψά, κατεσκευασμένα ἐξ οὗ καὶ τὰ ἄλλα πηλοῦ· ἡ ἐπιφάνειά των ὅμως εἶναι κεχρισμένη διὰ λεπτοῦ στρώματος λευκῆς γῆς καὶ ἐπὶ τοῦ χρίσματος τούτου εὐρίσκονται αἱ παραστάσεις, αἵτινες καὶ αὗται πᾶσαι πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ἔχουσι σχέσιν πρὸς τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τάφους. Διαφέρουσι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα πάντων τῶν λοιπῶν διὰ τὴν πολυχρωμίαν των· τὰ χρώματα, ἐρυθρόν, κίτρινον, κυανοῦν, πράσινον, τεφρὸν ἐξαλείφονται εὐκόλως διὰ προστριβῆς, ὑγράνσεως τοῦ ἀγγείου ἢ καὶ ἀπλῶς ἕνεκα τῆς ἐπηρείας τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἀτμοσφαίρας. Δὲν ἠδύναντο λοιπὸν νὰ τὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς τὰς εἰκόνας τῶν

διὰ τὸν κοινὸν βίον προωρισμένων ἀγγείων, τὰ ὅποια διὰ τοῦτο πάντα εἶναι μονοχρώματα. Αἱ λευκαὶ λήκυθοι ὅμως κατασκευάζονται μόνον διὰ τὰς προθέσεις δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔχωσι χρώματα στερεά, εἰς τὸν ἐφήμερον δὲ τοῦτον προορισμὸν των χρεωστοῦμεν ἡμεῖς, ὅτι δυνάμεθα ἐξ αὐτῶν νὰ σχηματίζωμεν ἰδέαν περὶ τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς πολυχρωμίας τῶν ἀρχαίων ἀληθεστέραν ἴσως ἢ ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Πομπηίας. Αἱ λήκυθοι λοιπὸν ἐξεδίδον ἀπὸ τῶν τάφων τοῦ πέμπτου καὶ ἐν μέρει τοῦ τετάρτου αἰῶνος οὐχὶ μόνον πᾶν ἀγγεῖον οἰκιακῆς χρήσεως, ἀλλὰ πᾶν ἄλλο ἀγγεῖον ἐν γένει. Ἀπόδειξις, ὅτι τὰ ἐθεώρου ἐντελῶς περιττά. Μόνον εἰς τοὺς γυναικείους τάφους εὐρίσκονται ἐνίοτε καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πυξίδες, δηλαδή κουτία πηλῖνα κομψότατα γυναικείας χρήσεως. Ἀλλὰ εἶναι πρόδηλον, ὅτι καὶ αὐτὰ ἐδίδοντο ὡς ἀντικείμενα ἀγαπητὰ εἰς τὴν ἀποθανοῦσαν, ὡς ἀθύρματα ἢ ὡς θῆκαι κοσμημάτων (συχνὰ περιέχουν λευκὸν ψιμμύθιον), οὐχὶ δὲ ὡς πράγματα ἀναγκαῖα.

Αἱ τῶν λευκῶν ληκύθων παραστάσεις εἶναι καὶ αὐταὶ χαρακτηριστικαί· τὸ συνηθέστατον θέμα εἶναι ἡ στέψις τῆς ἐπιτυμβίου στήλης, ἣν βλέπει τις ἱσταμένην ἐν τῷ μέσῳ ἐπὶ βαθμίδων· ἐξ ἐνὸς προσέρχεται ἀνὴρ νέος ἢ γέρον, ὅπως ἐπισκεφθῇ τὸν τάφον, καὶ εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς στήλης ἵσταται γυνὴ φέρουσα ἐν κανίστρῳ ταινίας, στεφάνους καὶ ληκύθους περιεχούσας μῦρα· ἄλλοτε παρίσταται καὶ αὐτὸς ὁ νεκρὸς καθήμενος ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς στήλης συνόνους καὶ μελαγχολικὸς καὶ ἄλλοτε ἄλλως· διότι καὶ ἐν τούτοις ἡ ποικιλία εἶναι μεγάλη. Ὅπως λοιπὸν τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα, οὕτω καὶ τὰ τῷ νεκρῷ διδόμενα ἀντικείμενα καὶ αἱ παραστάσεις τῶν λευκῶν ληκύθων εἶναι ἀφιερωμέναι εἰς τὴν ἀνάμνησιν· ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων παρίσταται ὁ νεκρὸς ἀναμνηνησκόμος τῶν ἐπιγείων· ἐπὶ τῶν ληκύθων οἱ ζῶντες προσέρχονται εἰς τὸν τάφον, ἵν' ἀναμνησθῶσι τοῦ προσφιλοῦς ἀποικομένου, καὶ τὰ πράγματα τὰ διδόμενα αὐτῷ εἰς τὸν τάφον εἶναι καὶ αὐτὰ ἀναμνήσεις. Ἦσαν δὲ τὰ πράγματα ταῦτα δύο εἰδῶν· τὰ μὲν ἀνῆκον καὶ ἦσαν ἀγαπητὰ εἰς τὸν νεκρὸν, ἐν ὅσῳ ἔζη· ἄλλα ἔφερον τότε οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι καὶ τὰ προσέφερον ὡς δῶρα· πολλὰ ἐξ αὐτῶν τὰ ἔθραυον ἐπίτηδες καὶ τὰ ἔρριπτον μετὰ τοῦ χώματος εἰς τὸν τάφον, ὅπως καὶ ἡμεῖς εἰς τινὰς περιστάσεις συνειθίζομεν νὰ θραύωμεν ποτήρια. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται, ὅτι πολλὰ πράγματα δὲν εὐρίσκονται ἐντὸς τοῦ τάφου, ἀλλὰ πέριξ αὐτοῦ, εἰς τινὰ μάλιστα μέρη π. χ. τὴν Τάναγραν, τοῦτο εἶναι τὸ συνηθέστατον· καὶ ἀφοῦ δηλαδή ὁ νεκρὸς κατετί-

θετο εἰς τὸν τάφον καὶ ἐκαλύπτετο οὗτος, οἱ παριστάμενοι φίλοι ἔρριπτον ἀκόμη τὰ τελευταῖα δῶρά των περὶ τὴν λάρνακα.

Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἡ λευκὴ λήκυθος ἐκλείπει καὶ καταλαμβάνουσι τὴν θέσιν τῆς ἄλλα ἀγγεῖα μικρὰ καὶ κομψά, ἀθύρματα μᾶλλον καὶ στολισματα τῶν τραπέζων παρὰ σκευὴ πραγματικά. Καὶ αὐτὰ εὐρίσκονται πρὸ πάντων εἰς τοὺς τάφους τῶν γυναικῶν, διότι αὐταὶ κυρίως ἐνδιαφέρονται παντοῦ καὶ πάντοτε διὰ τὰ κομψοτεχνήματα ταῦτα, τὰ ὅποια διδουν χάριν εἰς τὰς κατοικίας χωρὶς νὰ ἱκανοποιῶσι μηδεμίαν πραγματικὴν ἀνάγκην! Ἰδίως ὁμως ἀρχίζουσιν εἰς πολλὰ μέρη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους νὰ θέτωσιν εἰς τοὺς τάφους τὰ γνωστὰ πῆλινα ἀγαλμάτια, τὰς κόρας ἢ κούκλας, περὶ ὧν ἄλλοτε ἐγράψαμεν τινα ἐν τῇ *Ἑστία*. Καὶ αἱ κόραι εἶναι, ὡς εἴπομεν τότε, ἀθύρματα καὶ παίγνια, πράγματα μηδαμινὰ κοσμοῦντα τὰς γυναικας καὶ τὰς τραπέζας καὶ δίδοντα ὄψιν καλαισθητικὴν εἰς ὅλην τὴν οἰκίαν. Αὐτὰ λοιπὸν ἐξελέγοντο πολλαχοῦ ὅπως κοσμήσωσι καὶ τοὺς τάφους, αὐτὰ ἐλάβανον οἱ νεκροὶ μεθ' ἑαυτῶν πρὸς ἀνάμνησιν καὶ αὐτὰ συνέτριβον ἐπὶ τοῦ τάφου των οἱ συγγενεῖς ὡς δῶρα. Ἐνίοτε ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ ἢ περὶ αὐτοῦ εὐρίσκεται μέγας ἀριθμὸς τοιούτων κορῶν. Πλὴν τούτων ἐν τοῖς τάφοις τῶν γυναικῶν ἀπαντᾷται συνήθως τὸ κάτοπτρον, τὸ ὅποιον, ὡς γνωστόν, ἀποτελεῖται ὑπὸ μικροῦ χαλκοῦ δίσκου, οὗ ἡ μία ἐπιφάνεια εἶναι ἐντελῶς λεία· εἰς αὐτὴν κατοπτρίζοντο. Ὅπως δὲ ἡ ἐπιφάνεια αὕτη διατηρῆται λάμπουσα καὶ καθαρὰ, τὸ κάτοπτρον εἶχε συνήθως πῶμα ξυλινὸν ἐνίοτε ὁμως καὶ τὸ πῶμα ἦτο χαλκοῦν καὶ κεκοσμημένον διὰ τινος μορφῆς ἐν ἀναγλύφῳ. Περὶ τοῦ ψιμυθίου ἀνεφέρομεν ἤδη, ὅτι εὐρίσκεται συχνὰ ἐν τάφοις γυναικῶν. Τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ κοσμήματα ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις εἶναι σπανιώτατα, ἀπαντῶνται δὲ συνηθέστερον ἐν τάφοις χρόνων ῥωμαϊκῶν ἢ ὀλίγον ἀρχαιοτέρων.

Τῶν ἀνδρῶν οἱ τάφοι περιέχουσιν ὀλιγώτερα πράγματα. Ἐν ὅσῳ αἱ λευκαὶ λήκυθοι ἦσαν τοῦ συρμοῦ, ἐτίθεντο ἐξ αὐτῶν ἱκαναὶ καὶ εἰς τοὺς τάφους τῶν ἀνδρῶν· ὅταν ὁμως αὐταὶ ἔπαυσαν οὔσαι ἐν χρήσει, περιωρίσθησαν νὰ θάπτωσι τοὺς ἀνδρας μεθ' ἑνὸς ἢ πλείονων μικρῶν καὶ κοινῶν ληκυθίων, ὅποια μετεχειρίζοντο ἐν τοῖς γυμνασίοις, σπανίως δὲ παρέθετον καὶ ἄλλα τινὰ μικρὰ ἀγγεῖα. Ἐξ ἄλλων ἀντικειμένων τὸ σῆμα ἦτο ἡ στήλες.

Οὕτω ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς περιληπτικῆς ταύτης ἐπιθεωρήσεως τῶν ἀρχαίων τάφων καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπεστήσαμεν ἰδίως εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν

τῶν καθ' ἐκάστην ἐποχὴν ἐπικρατούσων ἰδεῶν περὶ θανάτου καὶ μελλούσης ζωῆς, ὡς ἐκδηλοῦνται αὐταὶ ἐν τοῖς τῷ νεκρῷ διδομένοις ἀντικειμένοις, τοῖς κτερίσμασι καὶ εἵδομεν, ὅτι αἱ ἰδέαι προσδεύουσι καὶ ἐξευγενίζονται καθόσον προσδεύει καὶ ἐξευγενίζεται καὶ ἡ κοινωνία, μέχρις οὗ κατὰ τὴν μεγίστην ἀκμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καταντήσωσι καὶ οἱ τάφοι νὰ μὴ περιέχουσιν εἰρὴ μυροδόχους καλλιτεχνικωτάτας ληκυθους. Ἀπὸ τῶν χρόνων πάλιν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἐξῆς, ὅτε διεδόθη ἐν Ἑλλάδι ἡ εὐζωία καὶ πολυτέλεια, ἀπηντήσαμεν ἐν τοῖς τάφοις οὐχὶ ληκυθους, ἀλλ' ἄλλα κομψὰ ἀγγεῖα, ἔπειτα κόρας καὶ κάτοπτρα· τέλος εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν εὐρίσκομεν τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ κοσμήματα, διότι εἶναι φυσικὸν ν' αὐξάνῃ ἡ ὑπόληψις τῆς ὕλης, ὅταν παρακμάζῃ ἡ τέχνη· γενικῶς δ' ἐχαρακτηρίσαμεν τὰ τῶν τάφων εὐρήματα κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας ἐποχὰς ὡς ἀθύρματα, δῶρα καὶ ἐνθύμια ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐποχῶν, καθ' ὧς ἐπιστεῦετο, ὅτι καὶ μετὰ θάνατον ὁ νεκρὸς ἔχει τὰς αὐτὰς ἀς καὶ ζῶν εἶχεν ἀνάγκας. Διὰ νὰ εἴμεθα ὁμως ἀκριβεῖς, πρέπει νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τινές, ἴσως εἰς κατώτερα στρώματα τῆς κοινωνίας ἀνήκοντες, ἐξηκολούθουν καὶ εἰς μετὰ ταῦτα χρόνους νὰ θέτωσιν ἐν τοῖς τάφοις τροφὰς τινάς· διότι εὐρίσκονται ἐνίοτε ἐν αὐτοῖς ὡά, ἀμύγδαλα καὶ καρποὶ ῥοιᾶς. Σχεδὸν τὸ αὐτὸ ἔθιμον διατηρεῖται καὶ μέχρι σήμερον ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἀνεφέραμεν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης διατριβῆς, ἀποδεικνύει δὲ, ὅτι καὶ τότε, ὅπως καὶ σήμερον, ὁ λαὸς ἠκολούθει ἀσυνειδήτως παναρχαίας συνηθείας, χωρὶς νὰ φροντίζει πολὺ περὶ τῆς αἰτίας καὶ σημασίας αὐτῶν.

Μένει νὰ εἴπωμέν τι καὶ περὶ τοῦ ὅβολου τοῦ Χάρωνος, τοῦ γνωστοῦ πρὸ πάντων ἐκ τῶν εὐφυῶν διαλόγων τοῦ Λουκιανοῦ. Πότε ἀνεφάνη τὸ ἔθιμον τοῦτο, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν· εἰς τάφους ὁμως ἀρχαιοτέρους τῶν μακεδονικῶν χρόνων δὲν εὐρίσκεται, νομίζω, ὁ ὅβολος. Καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα δὲ δὲν εὐρίσκεται πάντοτε καὶ δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ τις ἂν ὁ ναῦλος τοῦ Χάρωνος ἦτο ὑποχρεωτικὸς ἢ ἀφίνετο εἰς τὴν προαίρεσιν τοῦ νεκροῦ ἢ μᾶλλον τῶν ἐπιζώντων οἰκείων του. Ὅσακις ὁμως ἔθετον, τὸν ἔθετον πάντοτε εἰς τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ, ὅπου δηλαδὴ καὶ οἱ ζῶντες ἐφύλαττον τὰ χρήματά των, διότι οἱ ἀρχαῖοι συνήθως δὲν ἔφερον βαλάντια, μετεχειρίζοντο δὲ ὡς τοιοῦτο τὸ στόμα των, ὅσακις κατέβαινον εἰς τὴν ἀγοράν.

Εἰς τὸ ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ Μουσεῖον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας (αἵθουσα τῶν ἀγ-

γείων, τράπεζα χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀντικειμένων) εὐρίσκονται πολλοὶ ὀβολοὶ τοῦ Χάρωνος, χρυσοὶ *δαράκαι* κυριολεκτικῶς ὀνομαζόμενοι.

ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΛΑΜΠΙΣ

(EUGÈNE LABICHE)

Οὐδὲν ἄλλο ἔθνος σήμερον δύναται νὰ ἐπιδείξῃ ἐν τῷ θεάτρῳ ὅσους ἡ Γαλλία ἀριστεῖς. Λαμπρὰ πλειὰς δραματικῶν συγγραφέων καὶ ἡθοποιοὶ διάσημοι καθ' ἅπασαν τὴν ὑψηλὸν κατέκτησαν ὑπὲρ αὐτῆς ἀναμφισβήτητα τὰ πρωτεῖα ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ τῆς πνευματικῆς δράσεως, νῦν δὲ πανταχοῦ ὅπου ὑφύεται σκηνὴ θεάτρου τὰ γαλλικὰ ἔργα, ἐρμηνεύμενα ὑπὸ Γάλλων καλλιτεχνῶν, ἐπευφημοῦνται ἐνθουσιωδῶς, διδάσκοντα, συγκινοῦντα, τέρποντα.

Μεταξὺ τῶν Γάλλων δραματικῶν συγγραφέων, πρωτεύουσαν κατέχει θέσιν, παρὰ τὸν Ὠζιέ, τὸν Δουμάν, τὸν Σαρδού, τὸν Μελάκ, τὸν Ἀλεβύ, ὁ Εὐγένιος Λαμπίς, ὁ συγγραφεὺς τοσούτων κωμωδιῶν, καταταχθεῖσων ἤδη μεταξὺ τῶν ἀριστοτεχνημάτων τοῦ συγχρόνου θεάτρου.

Τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου τοῦ Λαμπίς ἐσημείωσεν ἀστειότατον συμβάν, ὅπερ ἀναγράφομεν ὡς ἀναφέρει αὐτὸ ὁ βιογράφος του.

Πρὸ πεντηκονταετίας ἀκριβῶς ὁ Λαμπίς, νέος εἰκοσι δύο ἐτῶν μόλις, παρουσιάζετο εἰς τὸν διευθυντὴν ἐνὸς τῶν ἐν Παρισίοις θεάτρων, τοῦ θεάτρου τοῦ Πανθέου, μὴ ὑπάρχοντος πλέον σήμερον, καὶ ὑπέβαλλεν αὐτῷ τὸ τρίπρακτον δράμα του ὁ *Δικηγόρος Λουβέ*. Ὁ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου, πρὶν ἐπιδόθῃ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν Μουσῶν, εἶχε χρηματίσει πιλοπώλης, προσεκάλεσε δὲ τὸν νέον νὰ ἀναγνώσῃ τὸ ἔργον του ἐνώπιον τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἑλλανοδικῶν τοῦ θεάτρου του, ἀποτελουμένης ἐκ συναδέλφων τοῦ διευθυντοῦ, συναδέλφων τοῦ πρώτου ἐπαγγέλματος. Ὁ νεαρὸς συγγραφεὺς κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμέραν παρέστη πράγματι ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου τῶν πιλοπῶλιν καὶ ἀνέγνωσε τὸ ἔργον του. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναγνώσεως τῆς πρώτης πράξεως μετ' ἐκπλήξεως παρετήρησεν ὅτι ὁ πῦλός του, ὃν εἶχεν ἀποθέσει ἐπὶ τινος τραπέζης, περιήγετο ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα μεταξὺ τῶν ἑλλανοδικῶν. Ἐκαστος παρετῆρει τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ, ἐμειδία δὲ εἰρωνικῶς, μεταβιβάζων τὸν πῖλον εἰς τὸν παρακαθήμενον. Ἡ ἐπιτροπὴ δὲν ἀφῆκε τὸν Λαμπίς νὰ ἀναγνώσῃ οὔτε τὴν δευτέραν κἂν πράξιν καὶ τὸ δράμα του ἀπερρίφθη. Ὁ συγγραφεὺς, ὅστις ἀνεγίνωσκεν ἔργον αὐτοῦ ἐνώπιον

πιλοπῶλιν, εἶχε τὴν ἀπλότητα νὰ προμηθεύεται τοὺς πῖλους τοῦ παρ' ἐμπόρων ἄλλων ἢ τῶν ἑλλανοδικῶν αὐτοῦ. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀνέλαβε τὴν διευθύνσιν τοῦ θεάτρου τοῦ Πανθέου ἄλλος, ὅστις μὴ ἐπαγγελλεῖσθαι ποτὲ τὸν πιλοπῶλιν δὲν εἶχε λόγους νὰ ἀποκρούσῃ τὸ δράμα τοῦ Λαμπίς, μὴ στερούμενον καὶ πλοκῆς ἐντέχνου καὶ ζωηρότητος διαλογικῆς καὶ πρωτοτυπίας τινός.

Ἄλλ' ὁ Λαμπίς μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἀπόπειραν κατέλιπε τὸ δράμα, πρὸς ὃ δὲν προώριζεν αὐτὸν ἡ φύσις τοῦ πνεύματός του, ἐτρέπη δὲ εἰς τὴν συγγραφὴν κωμωδιῶν, ταχέως γενόμενος διάσημος. Ἀλλὰ κυρίως ἡ ὁριστικὴ ἐπιβολὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ κοινοῦ χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς παραστάσεως τῆς τετραπράκτου κωμωδίας *Τὸ ψάθινο καπέλλο* (*Le chapeau de paille d' Italie*), ἀμιμήτου ἔργου, βριθοντος σκηνῶν φαιδροτάτων καὶ μεστῶν ἀττικῶ ἀλατος. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου τούτου, ὥστε εὐσαρκὸς τις θεατῆς, ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ γέλωτος, ἔμεινεν ἀπόπληκτος ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου αὐτοῦ.

Ἐκτοτε ἤρξατο ἀκαταπαύστως συγγράφων διὰ τὸ θέατρον, ἔδωκε δὲ ἀλληλοδιαδόχως πρὸς παράστασιν τὰς *Παρακτροπὰς τοῦ λοχαγοῦ Τικ*, τὰς *Πουλὰκιας*, τὸν *Κουμπάρην*, τὸ *Πρὸς τὸ Θεαθῆναι*, τὴν *Γραμματικὴν*, τὸν *Εὐτυχέστερον τῶν τριῶν*, τὸν *κύριον Περισών*, τὸ *Ἐγὼ* κτλ. — ὅσα ἔργα τόσα καὶ ἀριστουργήματα.

Ὁ Λαμπίς εἶνε ἀνὴρ ἀπλοῦς τὰ ἥθη, μελίχιος, ἀγαθός. Πρὸ πολλοῦ κατοικεῖ ἐν τῇ ἐξοχῇ ἐπιδιδόμενος χάριν τέρψεως εἰς ἐργασίας ἀγροτικὰς. Ἀπορίας δὲ ἄξιον εἶνε τῷ ὄντι πῶς ὁ ἀγροδίατος συγγραφεὺς ἠδυνήθη μετὰ τοιαύτης ἀκριβείας νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀδυναμίας τῆς κοινωνίας, ἃς μετὰ τῆς εὐφύιας σαρκάζει ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν ὁμιλίαις ὁ Λαμπίς ἐπιτηδεύει θελκτικὴν ἀφέλειαν ἥθους.

— Ποτὲ δὲν θὰ μὲ πείσης, ἔλεγε πρὸς τὸν φίλον του Βορνιέ, διακεκριμένον δραματικὸν συγγραφέα, νὰ ἀκούσω τραγωδίαν.

— Μελοδράμα τοῦλάχιστον;

— Τόσῳ τὸ χειρότερον, τὸ μελοδράμα εἶνε τραγωδία ἢ ὅποια κάμνει θόρυβον.

Ἄλλοτε πάλιν ὁ Γκουνῶ, ὁ κλεινὸς τοῦ Φαύστου μελοποιός, διηγεῖτο αὐτῷ εἰς ποίους κόπους ὑποβάλλεται πρὸς περάτωσιν συνθέσεώς τινος.

— Λοιπόν, τὸν ἐρωτᾷ ὁ Λαμπίς μετ' ἀπαθείας, διατί ἐξέλεξες αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα;

Ὁ Λαμπίς ἐγένετο πρὸ ἐτῶν ἀκαδημαϊκός, ἔκτοτε δὲ σχεδὸν ἔπαυσε συγγράφων, ἐπιδόθεις ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ ιδιωτι-